

Дмитро ПЕТРОВ,

*здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту підготовки кадрів Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції*

ГРОМАДСЬКІ МІСЦЯ ЯК ПІДСТАВА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Ключові слова: криміногенна ситуація; неповнолітні; класифікація грабежів та розбоїв; контрольованість громадських місць.

На актуальність і своєчасність постановки зазначеної проблеми вказує стабільно складна криміногенна ситуація з поширенням грабежів та розбоїв у громадських місцях, що загрожує громадському порядку, дискредитує державну владу і правоохоронну систему, обов'язком яких є захист людини, її життя та здоров'я, власності від злочинних посягань, забезпечення безпеки громадян. За даними офіційної статистики, частка грабежів і розбоїв, вчинених у громадських місцях упродовж останніх років, стабільно висока: 45–60% зареєстрованої їх кількості. Активна участь неповнолітніх у вчиненні цих злочинів свідчить про небезпечні процеси криміналізації підліткового середовища в умовах суспільних трансформацій ринкового типу. На сьогодні існує явна недооцінка загрози цієї категорії злочинів з боку органів кримінальної юстиції і громадського суспільства. Про це свідчить зміна антикримінальної політики держави з послабленням кримінальної репресії стосовно неповнолітніх злочинців, поблажливе ставлення громадськості до правопорушень та злочинів, вчинюваних неповнолітніми, контролем міжнародних інституцій за додержанням прав і свобод неповнолітніх у процесі їх притягнення до відповідальності та відбування ними покарання. В умовах загального зниження ефективності діяльності правоохоронної і судової систем усе це обертається неналежним сприйняттям небезпеки грабежів та розбоїв, вчинених неповнолітніми у громадських місцях, применшенням їх значення в ускладненні криміногенної ситуації у державі, замовчуванням гостроти проблеми протидії цьому явищу.

Необхідність з'ясування сутності поняття «громадські місця» набуло актуальності, починаю-

чи з 60-х років ХХ століття у зв'язку з розробкою поняття громадського порядку: перше стало визначальною ознакою другого. Зокрема, Н.Ф. Кузнецова розглядала громадський порядок як закріплений у нормах права і моралі певний порядок відносин у громадських місцях [1, 3]. Подібні за змістом висловлювання містяться і в працях інших науковців, де з громадськими місцями пов'язувався виникнення правовідносин з охорони громадського порядку [2, 21–22]. Характеризуючи громадські місця, науковці називали різні істотні ознаки, що, на їх погляд, відображають предметний зміст цього поняття. Разом із тим конститутивною ознакою поняття «громадські місця» називалася «суспільна значущість» для задоволення культурних, ідеологічних, політичних, естетичних, економічних та інших інтересів багатьох людей [3, 44], публічність громадських місць, що передбачає вільний доступ і їх спільне використання необмеженою кількістю людей [4, 56].

Визначення громадських місць наведено й у деяких нормативних актах, в яких переважно міститься їх орієнтовний перелік. Наприклад, у Законі України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» громадське місце розуміється як частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, доступної або відкритої для населення вільно чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично, час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони. Наведене визначення містить низку недоліків. Насамперед його конструкція включає різнопорядкові категорії: 1) територіальну дислокацію можливих громадських місць, обмежених лише територією будівлі, споруди чи їх частинами; 2) періодичність використання громадських місць; 3) не-

повний орієнтовний перелік таких місць (під'їзди, підземні переходи, стадіони). За такого підходу до категорії громадських місць безпідставно не потрапляють відкриті частини території, призначені для спільного використання невизначеним колом осіб, наприклад вулиці, площі, парки, сквери, дороги тощо. Водночас як громадські можуть визнаватися місця загального користування у будинках (сходи, сходові клітини, горища, підвали, ліфти), що насправді не є такими.

У Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» також дається орієнтовний перелік громадських місць, який відрізняється від зазначеного вище: вулиці, майдани, залізничні вокзали, аеропорти, морські і річкові порти, місця компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів.

Тлумачення громадських місць наводиться в Інструкції «Про єдиний облік злочинів» від 25 травня 2010 року, згідно з якою під останніми розуміються місця, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб (вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби, пляжі в період їх роботи, а також транспортні засоби громадського користування під час перебування в них громадян, ділянки лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань).

У процесі адміністративно-правового регулювання термін «громадські місця» використовується для просторового позначення території виникнення і дії правовідносин, що становлять зміст громадського порядку, який є складовою правопорядку в державі. Тож громадські місця визначають об'єкт адміністративно-правової охорони й одночасно впливають і на визначення об'єкта кримінально-правової охорони, оскільки громадський порядок охороняється й кримінально-правовими засобами. Як зазначає Г.О. Пономаренко, охорона громадського порядку здійснюється з метою запобігання правопорушенням, створення необхідних умов для реалізації прав, виконання обов'язків і задоволення інтересів усіх та кожного, для спокійної праці й відпочинку громадян. Захист громадського порядку спрямований на припинення розпочатого правопорушення, відновлення порушених прав та притягнення правопорушників до відповідальності [5, 226–227]. Охороняючи громадський порядок, працівники органів внутрішніх справ частково на-

ділені такими ж повноваженнями, як і щодо протидії злочинам. З огляду на наведене правова регламентація поняття «громадські місця» є доволі необхідною, оскільки без цього невизначеними залишаються сфери його адміністративно-правового та кримінально-правового забезпечення. З наукової точки зору категорія «громадські місця» підпорядкована категорії «громадський порядок», визначає її обсяг, а самі поняття – взаємозалежні та взаємозумовлені. Субординація цих понять передбачає поширення на поняття «громадські місця» змісту терміна «громадський порядок».

Фахівці у галузі адміністративного права розглядають громадський порядок як соціально-правову категорію, яка охоплює публічні інтереси широкого загалу. Такий порядок врегульований соціальними і правовими нормами, що охороняють суспільний спокій, громадську мораль, загальноприйняті правила поведінки, нормальний ритм суспільного життя, безпеку громадян, власність [6, 26]. У вужчому розумінні громадський порядок пов'язується із системою суспільних відносин, які виникають і діють у громадських місцях в процесі міжособової взаємодії, дотримання правил співжиття, моральних засад суспільства.

Дехто вбачає сутність громадського порядку у забезпеченні особистої і громадської безпеки громадян під час спілкування в громадських місцях і тим самим – обстановку спокою, узгодженості та ритмічності життя. На їхню думку, охороняти громадський порядок, не охороняючи громадську та особисту безпеку, неможливо. Кримінально-правові правовідносини, що виникають з приводу насильницького заволодіння майном шляхом грабежу чи розбою, належать до сфери охорони громадського порядку, оскільки їх регулювання забезпечує безпеку людей під час спілкування у громадських місцях [6, 27].

Наведене обумовлює низку положень, які потребують наукового осмислення.

По-перше, громадяни, перебуваючи у громадських місцях, вступають у суспільні відносини з приводу дотримання членами суспільства громадського порядку. Загальновизнані норми моралі, правила етикету, взаємоповаги і культури спілкування, шанобливого ставлення до старшого покоління, жінок, непорушення тиші, належний зовнішній вигляд й адекватний психічний стан, а також дотримання спеціально розроблених правил поведінки та безпеки у громадському транспорті, місцях масового відпочинку, під час про-

ведення масових видовищних заходів тощо спрямовані на упорядкування відносин, які виникають у публічній сфері соціальної взаємодії людей і забезпечення охорони суспільних цінностей.

Учасники суспільних відносин, охоплені сферою охорони громадського порядку, є носіями публічного інтересу, пов'язаного із закріпленням стандартів поведінки у громадських місцях, забезпечуючи таким чином взаємну повагу, мирне співжиття, громадський спокій, суспільну мораль на основі добровільного дотримання цих стандартів і утримання від їх порушення під загрозою адміністративно-правового чи кримінально-правового примусу. Такі стандарти поведінки стосуються усіх без винятку, хто перебуває в громадських місцях, у їх дотриманні зацікавлені всі члени суспільства. Особи, перебуваючи в громадських місцях, добровільно узгоджують свої інтереси з інтересами усіх членів суспільства, тим самим виявляють повагу до загально-суспільних цінностей і засвідчують свою солідарність із об'єктивною необхідністю їх охорони. Держава в особі правоохоронних органів гарантує захист найважливіших суспільних цінностей (людини, її життя, здоров'я, недоторканності та безпеки, власності, громадського порядку) від протиправних посягань у громадських місцях. У цьому полягає важлива роль таких цінностей в організації суспільного життя, підтриманні його моральних засад і окресленні території загально-суспільного значення, яку необхідно максимально убезпечити від правопорушень і злочинних посягань засобами здійснення правоохоронної діяльності відповідних державних структур. Тож функціональним призначенням громадських місць є окреслення території, в межах якої виникають і діють правовідносини з охорони громадського порядку, зокрема й від протиправних посягань проти власності. Це, так би мовити, територія захисту спільних інтересів у соціальній безпеці невизначеного кола осіб. Вчинення грабежів та розбоїв у громадських місцях, окрім спричинення майнової і фізичної шкоди окремій особі, одночасно спричиняють шкоду громадському порядку, безпечним умовам міжособової взаємодії у сфері соціального обслуговування, правилам мирного співжиття усіх членів територіальної громади чи суспільства в цілому, порушують обстановку всезагального спокою та породжують страх перед злочинністю.

По-друге, предикат «громадське» передбачає належність усієї громади, вільний доступ,

спільне використання в ході соціальної взаємодії для забезпечення необхідних умов праці, відпочинку, побуту, дозвілля, вільного пересування, організації масових заходів. Згідно з положеннями цивільного законодавства обов'язок щодо належного зберігання й охорони свого майна безпосередньо покладено на його власника. Втім, перебування у громадських місцях породжує обов'язок держави забезпечити захист громадян і їх майна від невизначеної загрози ймовірних протиправних посягань проти них.

Приватна сфера життя громадян, як і виробнича, відокремлена від громадського життя усіх членів суспільства. Тут не представлені публічні інтереси громадськості, тому в межах зазначених сфер не виникає відносин громадського порядку, і, відповідно, не може бути громадських місць. В Інструкції «Про єдиний облік злочинів» чітко зазначено: до громадських місць не відносяться приміщення, відведені для проживання (хоча б тимчасово), а також ті, які виконують функції житла (власні домоволодіння, квартири, жилі кімнати будівель та приміщень готелів, гуртожитків, санаторіїв, пансіонатів, профілакторіїв, будинків відпочинку, кемпінгів). Також не є громадськими місця загального користування за місцем проживання: сходи, сходові клітини, горища, підвали, ліфти житлових будинків, територія підприємств, установ, організацій (незалежно від обмеження до них доступу адміністрацією), крім випадків, коли особи, які перебувають у вказаних місцях, своїми неправомірними діями порушують інтереси сторонніх осіб, громадський спокій. Це стосується хуліганських дій.

По-третє, просторова дислокація громадських місць визначається межами відкритих частин адміністративно-територіальної одиниці, переважна більшість яких охоплюється поняттям «вулиця». Вулицею слід вважати відкриту частину території міста чи населеного пункту, крім приміщень та будівель, на якій перебувають громадяни, рухається транспорт і до якої є вільний доступ у будь-яку пору року та час доби. Вулицею охоплюється проїжджа частина дороги, автомагістралі, тротуари, площі, проспекти, бульвари, набережні, мости, шляхопроводи, естакади, проїзди, зупинки громадського транспорту, парки, сквери, провулки, завулки, двори, за винятком приватних домоволодінь, а також зелені насадження та елементи благоустрою. Разом із тим територія громадських місць включає будівлі, споруди, а також їх частини, до яких є вільний

доступ безкоштовно, за плату чи за спеціальним запрошенням. Перебуваючи в таких місцях, слід обов'язково дотримуватися загальноувизначених чи спеціально регламентованих правил поведінки, порушення яких заподіює шкоду публічним інтересам і суспільним цінностям, які охороняються адміністративно-правовими чи кримінально-правовими засобами.

Отже, під громадськими місцями пропонуємо розуміти: *територію невиробничого і нежитлового призначення, що використовується громадянами для спільної роботи, пересування, відпочинку, проведення масових заходів, в межах якої виникають і діють правовідносини з охорони громадського порядку.*

Різне суспільне призначення, спільне використання громадських місць для задоволення потреб та інтересів членів суспільства ускладнює їх класифікацію. При обранні критерію класифікації необхідно враховувати, що грабежі і розбої, як правило, вчиняються у малолюдних на момент посягання громадських місцях. Це пов'язано із часом доби (світлим чи темним) і обумовлює соціальну активність людей. Як не парадоксально, проте факт: саме малолюдність як умова малої ймовірності посягання проти власності відіграє важливу роль у реалізації злочинного наміру у темний час доби. Тому пропонуємо в основу класифікації покласти критерій *ступеня контрольованості громадських місць* суб'єктами охорони громадського порядку.

Обраний критерій функціональний, оскільки пов'язаний з організацією контролю й охорони громадського порядку правоохоронними органами. Повнота контролю і міра захисту користувачів громадськими місцями прямо пропорційна доступності цих місць широкому загалу та інтенсивності їх використання для задоволення повсякденних потреб життєдіяльності у різний час доби. Відкритість території та суспільне призначення для щоденного використання збільшує коло потенційних користувачів і ускладнює їх захист на час перебування у громадських місцях, напри-

клад у темний час доби. Обмежений доступ, навпаки, звужує коло останніх та позитивно впливає на міру контрольованості громадського порядку і забезпечення захисту від протиправних посягань. Градація за вказаним критерієм передбачає поділ громадських місць на три категорії: 1) мало-контрольовані; 2) середньоконтрольовані; 3) посилено контрольовані громадські місця.

Під першу категорію потрапляє велика за площею територія вільного доступу і щоденного використання необмеженим колом осіб. Йдеться про вулиці, що охоплюють раніше зазначений перелік територіальних одиниць: площі, вокзали, аеропорти та їх територія, підземні пішохідні переходи, торговельні точки, під'їзди, до яких є вільний доступ, тощо. Контролювати територію цих громадських місць і забезпечувати захист громадян та їх майна, які перебувають на ній, вельми проблематично, особливо у темний час доби.

До другої категорії громадських місць належать місця проведення масових зібрань громадян, організації видовищних заходів, змагань, відпочинку на природі у спеціально відведених місцях, території навчальних закладів і медичних установ у неробочий час тощо. Концентрація значної кількості людей на обмеженій території полегшує контроль громадського порядку і захист осіб, які на ній перебувають, від грабежів і розбоїв, особливо вночі.

Третю категорію громадських місць становлять об'єкти із обмеженим доступом, з оплатним відвідуванням або пропусковим режимом: громадський транспорт, місця громадського харчування, розважальні заклади та їх територія, спортивні споруди та їх територія на час проведення видовищних чи масових заходів, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби.

Запропонована класифікація громадських місць дає змогу здійснити відповідну класифікацію грабежів і розбоїв, що вчиняються неповнолітніми в таких місцях. Це забезпечує більш глибоке з'ясування сутності цього виду злочинів та зрозуміти механізм їх детермінації.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н. Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка / Кузнецова Н. Ф. – М.: Госюриздат, 1963. – 170 с.
2. Даньшин И. Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка / Даньшин И. Н. – М.: Юридическая литература, 1973. – 280 с.
3. Комарчук В. Категорія «громадський порядок» у теорії та практиці адміністративного права / В. Комарчук // Радянське право. – 1990. – №2. – С. 43–46.

4. Подоляка А. Громадський порядок: сутність, поняття та форми забезпечення / А. Подоляка // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – №2 (14). – С. 54–61.

5. Пономаренко Г.О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: моногр. / Пономаренко Г.О. – Х.: ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 350 с.

6. Веремеенко И.И. Сущность и понятие общественного порядка / И.И. Веремеенко // Советское государство и право. – 1982. – №3. – С. 25–28.

Дмитро ПЕТРОВ

**ГРОМАДСЬКІ МІСЦЯ
ЯК ПІДСТАВА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

Резюме

Розглянуто поняття громадського місця як кримінологічної ознаки грабежів і розбоїв, що вчиняються неповнолітніми в таких місцях. Запропоновано класифікацію цих місць за критерієм ступеня їх контрольованості: малоконтрольовані; середньоконтрольовані; посилено контрольовані. Зазначено, що класифікація громадських місць дає змогу здійснити відповідну класифікацію грабежів і розбоїв, вчинюваних неповнолітніми в таких місцях, що забезпечує більш ґрунтовне з'ясування механізму їх детермінації.

Дмитрий ПЕТРОВ

**ОБЩЕСТВЕННЫЕ МЕСТА
КАК ОСНОВАНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ ГРАБЕЖЕЙ И РАЗБОЕВ,
СОВЕРШАЕМЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ**

Резюме

Рассмотрено понятие общественного места как криминологического признака грабежей и разбоев, совершаемых несовершеннолетними в таких местах. Предложена классификация этих мест согласно критерию степени их контролируемости: слабоконтролируемые; среднеконтролируемые; усиленно контролируемые. Подчеркивается, что классификация общественных мест позволяет осуществить соответствующую классификацию грабежей и разбоев, совершаемых несовершеннолетними в таких местах, что обеспечивает более основательное познание механизма их детерминации.

Dmitriy PETROV

**THE PUBLIC PLACES
AS A GROUND OF ROBBERY'S CLASSIFICATION WHICH
ARE ACCOMPLISHING BY JUVENILE**

Summary

In these article are inspected the conception of public places as robbery's criminological sign. in such places The robberies are accomplishing by juvenile. To propose some kind classification of these places: a place with a low control, a place with a medium control and place with a high control.